

KOMPENDIUM

lektury i motywy

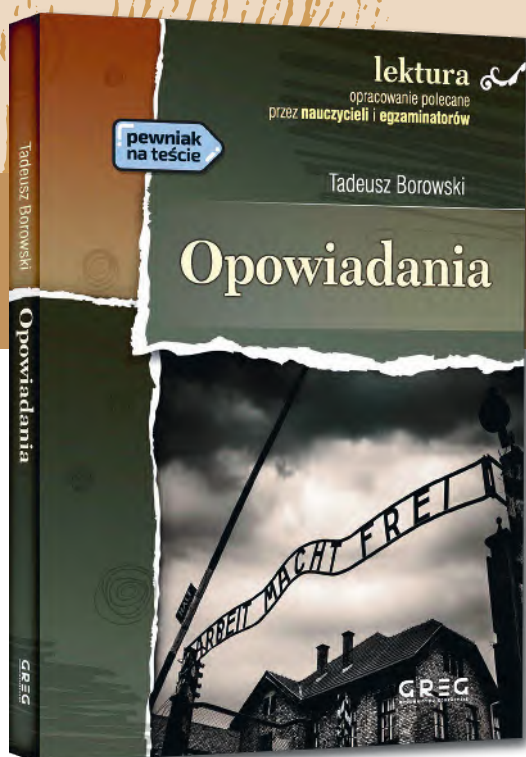
liceum / technikum

największy wybór motywów

wszystkie lektury obowiązkowe

nawiązania, konteksty, streszczenia

REG
WYDAWNICTWO EDUKACYJNE

LEKTURY Z OPRACOWANIEM

Pełny tekst lektury wraz z opracowaniem.

Opracowanie zawiera wszystkie informacje wymagane w szkole – opisy bohaterów, plan wydarzeń, streszczenia, problematykę.

W opracowaniu znajdziesz zagadnienia, które pojawią się na teście czy klasówce – szukaj znaczków „pewniak na teście”.

Inni wydawcy zgadują, czego trzeba się nauczyć – my wiemy, o co zapytają nauczyciele!

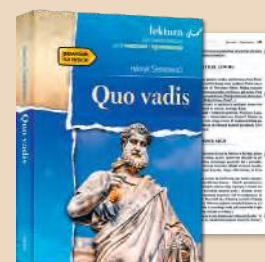
NIE-BOSKA KOMEDIA
Zygmunt Krasiński

GRANICA
Zofia Nałkowska

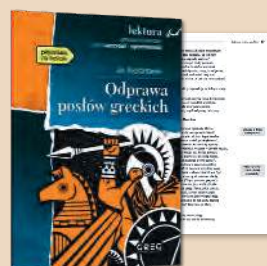
BALLADYNA
Juliusz Słowacki

QUO VADIS
Henryk Sienkiewicz

PAN TADEUSZ
Adam Mickiewicz

**ODPRAWA POSŁÓW
GRECKICH**
Jan Kochanowski

DZIADY cz. II
Adam Mickiewicz

ZEMSTA
Aleksander Fredro

Podręcznik powie Ci, jaki materiał musisz znać – my Ci powiemy, co dokładnie będzie na teście!

KOMPENDIUM

lektury i motywy

liceum / technikum

GRĘG
WYDAWNICTWO EDUKACYJNE

KOMPENDIUM

lektury i motywy

liceum / technikum

Autor:

Zespół Autorów i Redaktorów Wydawnictwa GREG®

Redaktor prowadzący:

Agnieszka Antosiewicz

Redakcja i korekta:

Katarzyna Curyło, Karolina Rymut-Kościelniak, Maria Zagnińska, Julia Żak

ISBN 978-83-8186-090-1

© Copyright by Wydawnictwo GREG® Sp. z o.o.

Wydanie I

Wydawnictwo GREG®

ul. Klasztorna 2B

31-979 Kraków

tel. 12 680 15 50

www.greg.pl

Księgarnia internetowa: www.greg.pl

Znak firmowy GREG® zastrzeżony w Urzędzie Patentowym RP.

Wszystkie prawa zastrzeżone.

Żadna część niniejszej publikacji nie może być reprodukowana lub przedrukowana bez pisemnej zgody Wydawnictwa GREG®.

Okładka:

Aleksandra Zimoch

Wykorzystano ilustrację: Morphart Creation/shutterstock.com

Layout i skład:

Pracownia Register

Ilustracje i zdjęcia:

Apollo i Artemida zabijają dzieci Niobe, Luigi Basiletti (XIX w.), autor: Mattes, nie wprowadzono zmian, CC BY-SA 4.0, s. 52; *Balkon Julii w Weronie*, autor: Didier Descouens, nie wprowadzono zmian, CC BY-SA 4.0, s. 61; *Kordian w podziemiach katedry Świętego Jana*, Leon Piccard (przed 1917), autor: Ablakok, nie wprowadzono zmian, CC BY-SA 4.0, s. 110; Mural przedstawiający Marka Edelmana, autor: Mateusz Opasiński, nie wprowadzono zmian, CC BY-SA 4.0, s. 32; *Ocenzurowany telegram z okresu stanu wojennego*, autor: Radomil, nie wprowadzono zmian, CC BY-SA 3.0, s. 148; *Olga Tokarczuk*, autor: Harald Krichel, nie wprowadzono zmian, CC BY-SA 4.0, s. 144; *Rewolucja nadchodzi*, Nicolai Ivanovich Kravchenko (1917), autor: Klen0101, nie wprowadzono zmian, CC BY-SA 4.0, s. 122; *Szkielet jako realizacja toposu memento mori*, autor: Fæ, nie wprowadzono zmian, CC BY 4.0, s. 96

Anuwat namkorn, s. 2, Frame Stock Footage, s. 231, Morphart Creation, wyklejka przednia, Rodrigo Garrido, s. 235 / Shutterstock.com

Pozostałe ilustracje: domena publiczna

Materiały dodatkowe dostępne pod kodami QR lub na stronie kompendium.greg.pl/polski-liceum

Wstęp 7

APOKALIPSA • 11

Apokalipsa św. Jana 11
 Tadeusz Borowski *Proszę państwa do gazu* 14
 Tadeusz Borowski *Ludzie, którzy szli* 14
 Gustaw Herling-Grudziński *Inny świat* 16
 Hanna Krall *Zdążyć przed Panem Bogiem* 17

BUNT • 19

Mit o Prometeuszu 20
 Adam Mickiewicz *Dziady cz. III* 22
 Sławomir Mrożek *Tango* 22
 Sofokles *Antygona* 24

DOM • 27

Adam Mickiewicz *Pan Tadeusz* 27
 Stefan Żeromski *Ludzi bezdomni* 28

HOLOCAUST I OBOZY • 31

Hanna Krall *Zdążyć przed Panem Bogiem* 31
 Tadeusz Borowski
Proszę państwa do gazu, Ludzie, którzy szli 35
 Zofia Nałkowska *Medaliony* 35

LOS • 39

Bolesław Prus *Z legend dawnego Egiptu* 40
 Sofokles *Antygona* 42
 Jan Kochanowski *Odprawa posłów greckich* 44
 Księga Rodzaju – Adam i Ewa 46

MATKA • 49

Lament świętokrzyski 50
 Mit o Niobe 52
Bogurodzica 53
 Adam Mickiewicz *Dziady cz. III* 54
 Mit o Demeter i Korze 54
 Stefan Żeromski *Przedwiośnie* 55
 Juliusz Słowacki *Balladyna* 56
 Sławomir Mrożek *Tango* 57

MIŁOŚĆ • 59

William Szekspir *Romeo i Julia* 60
 Antoni Libera *Madame* 62
Pieśń nad Pieśniami 64

OJCIEC • 67

Księga Rodzaju – stworzenie świata 68
 Księga Rodzaju – Abraham 70
 Przypowieść o synu marnotrawnym 71
 Jan Kochanowski *Treny* 71
 Homer *Iliada* 72
 Władysław Reymont *Chłopi* 73
 Zygmunt Krasiński *Nie-Boska komedia* 74
 Molier *Skąpiec* 74

PATRIOTYZM • 77

Piotr Skarga *Kazania sejmowe* 77
 Juliusz Słowacki *Kordian* 81
 Eliza Orzeszkowa *Gloria victis* 84

PRAWDA • 87

Księga Rodzaju – Adam i Ewa 88
 Albert Camus *Dżuma* 88
 Marek Nowakowski *Górą Edek* 91
 Jacek Dukaj *Katedra* 92

PRZEMIANA BOHATERA • 97

Henryk Sienkiewicz *Potop* 97
 Adam Mickiewicz *Pan Tadeusz* 102
 Adam Mickiewicz *Dziady cz. III* 106
 Władysław Reymont *Chłopi* 107, 108

PRZEMIJANIE • 111

Księga Koheleta 111
 Andrzej Stasiuk *Miejsce* 112

REWOLUCJA • 115

Zygmunt Krasiński *Nie-Boska komedia* 116
 Stefan Żeromski *Przedwiośnie* 118

RODZINA • 123

Sławomir Mrożek <i>Tango</i>	124
Witold Gombrowicz <i>Ferdydurke</i>	125
Gabriela Zapolska <i>Moralność Pani Dulskiej</i>	126
Eliza Orzeszkowa <i>Nad Niemnem</i>	127

SPOŁECZEŃSTWO • 131

Jan Chryzostom Pasek <i>Pamiętniki</i>	131
Bolesław Prus <i>Lalka</i>	134
Witold Gombrowicz <i>Ferdydurke</i>	139

STAN WOJENNY • 143

Olga Tokarczuk <i>Profesor Andrews w Warszawie</i>	143
Marek Nowakowski <i>Raport o stanie wojennym</i>	146

ŚMIERĆ • 149

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią	150
Hanna Krall <i>Zdążyć przed Panem Bogiem</i>	152
Jan Kochanowski <i>Treny</i>	153

TOTALITARYZM • 157

Józef Mackiewicz <i>Droga donikąd</i>	157
George Orwell <i>Rok 1984</i>	159

TRADYCJA • 163

Adam Mickiewicz <i>Pan Tadeusz</i>	163
Gall Anonim <i>Kronika polska</i>	164
Andrzej Stasiuk <i>Miejsce</i>	165
Władysław Reymont <i>Chłopi</i>	165

**WADY OSOBOWE, NARODOWE
I SPOŁECZNE • 169**

Molier <i>Skąpiec</i>	169
Aleksander Fredro <i>Zemsta</i>	172
Ignacy Krasiński <i>Satyry (wybrane)</i>	175
Stanisław Wyspiański <i>Wesele</i>	176

WALKA • 181

<i>Pieśń o Rolandzie</i>	181
Stefan Żeromski <i>„Rozdzióbią nas kruki, wrony...”</i>	184
Adam Mickiewicz <i>Konrad Wallenrod</i>	187

WĘDRÓWKA • 189

Homer <i>Odyseja</i>	190
Dante Alighieri <i>Boska Komedja</i>	193
Ryszard Kapuściński <i>Podróże z Herodotem</i>	195

WIARA • 199

Księga Hioba	199
<i>Legenda o św. Aleksym</i>	200
<i>Kwiatki św. Franciszka</i>	202
<i>Bogurodzica</i>	204

WINA I KARA • 207

Fiodor Dostojewski <i>Zbrodnia i kara</i>	207
Adam Mickiewicz <i>Dziady cz. II</i>	211
Mit o Syzyfie	213

WŁADZA/WŁADCA • 215

Gall Anonim <i>Kronika polska</i>	215
William Szekspir <i>Makbet</i>	217
Juliusz Słowacki <i>Balladyna</i>	221

WOJNA • 225

Homer <i>Iliada</i>	225
Gustaw Herling-Grudziński <i>Inny świat</i>	228
<i>This War of Mine</i> (gra)	231
<i>Gra szyfrów</i> (gra)	235

ZDRADA • 239

Adam Mickiewicz <i>Konrad Wallenrod</i>	239
Henryk Sienkiewicz <i>Potop</i>	243
Adam Mickiewicz <i>Dziady cz. III</i>	244
Władysław Reymont <i>Chłopi</i>	247
Sławomir Mrożek <i>Tango</i>	248

SPIS LEKTUR

- » *Antygona* Sofokles – str. 24, **42**
- » Apokalipsa św. Jana – str. **11**
- » *Balladyna* Juliusz Słowacki – str. 56, **221**
- » *Bogurodzica* – str. 53, 204
- » *Boska Komedія* Dante Alighieri – str. **193**
- » *Chłopi* Władysław Reymont – str. 73, 107, 108, **165**, 247
- » *Droga donikąd* Józef Mackiewicz – str. **157**
- » *Dziady* cz. II Adam Mickiewicz – str. **211**
- » *Dziady* cz. III Adam Mickiewicz – str. 22, 54, 106, **244**
- » *Dżuma* Albert Camus – str. **88**
- » *Ferdydurke* Witold Gombrowicz – str. 125, **139**
- » *Gloria victis* Eliza Orzeszkowa – str. **84**
- » *Górą „Edek”* Marek Nowakowski – str. **91**
- » *Iliada* Homer – str. 72, **225**
- » *Inny świat* Gustaw Herling-Grudziński – str. 16, **228**
- » *Katedra* Jacek Dukaj – str. **92**
- » *Kazania sejmowe* Piotr Skarga – str. **77**
- » *Konrad Wallenrod* Adam Mickiewicz – str. 187, **239**
- » *Kordian* Juliusz Słowacki – str. **81**
- » *Kronika polska* Gall Anonim – str. 164, **215**
- » *Księga Hioba* – str. 199
- » *Księga Koheleta* – str. 111
- » *Księga Rodzaju* – str. 46, **68**, 70, 88
- » *Kwiatki św. Franciszka z Asyżu* – str. **202**
- » *Lalka* Bolesław Prus – str. **134**
- » *Lament świętokrzyski* – str. **50**
- » *Legenda o św. Aleksym* – str. **200**
- » *Ludzie bezdomni* Stefan Żeromski – str. 28
- » *Ludzie, którzy szli; Proszę państwa do gazu* Tadeusz Borowski – str. **14**, 35
- » *Madame* Antoni Libera – str. **62**
- » *Makbet* William Szekspir – str. **217**
- » *Medaliony* Zofia Nałkowska – str. **35**
- » *Miejsce* Andrzej Stasiuk – str. **112**, 165
- » *Mit o Demeter i Korze* – str. 54
- » *Mit o Niobe* – str. 52
- » *Mit o Prometeuszu* – str. **20**
- » *Mit o Syzyfie* – str. 213
- » *Moralność Pani Dulskiej* Gabriela Zapolska – str. 126
- » *Nad Niemnem* Eliza Orzeszkowa – str. 127

- » *Nie-Boska Komedia* Krasiński Zygmunt – str. 74, **116**
- » *Odprawa posłów greckich* Jan Kochanowski – str. **44**
- » *Odyseja* Homer – str. **190**
- » *Pamiętniki* Jan Chryzostom Pasek – str. **131**
- » *Pan Tadeusz* Adam Mickiewicz – str. 27, **102**, 163
- » *Pieśń nad Pieśniami* – str. **64**
- » *Pieśń o Rolandzie* – str. **181**
- » *Podróże z Herodotem* Ryszard Kapuściński – str. **195**
- » *Potop* Henryk Sienkiewicz – str. **97**, 243
- » *Profesor Andrews w Warszawie* Olga Tokarczuk – str. **143**
- » *Przedwiośnie* Stefan Żeromski – str. 55, **118**
- » *Przypowieść o synu marnotrawnym* – str. 71
- » *Raport o stanie wojennym* Marek Nowakowski – str. **146**
- » *Rok 1984* George Orwell – str. **159**
- » *Romeo i Julia* William Szekspir – str. **60**
- » *„Rozdziobią nas kruki, wrony”* Stefan Żeromski – str. **184**
- » *Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią* – str. **150**
- » *Satyry* Ignacy Krasicki – str. 175
- » *Skąpiec* Molier – str. 74, **169**
- » *Tango* Sławomir Mrożek – str. **22**, 57, 124, 248
- » *Treny* Jan Kochanowski – str. 71, **153**
- » *Wesele* Stanisław Wyspiański – str. **176**
- » *Z legend dawnego Egiptu* Bolesław Prus – str. **40**
- » *Zbrodnia i kara* Fiodor Dostojewski – str. **207**
- » *Zdążyć przed Panem Bogiem* Hanna Krall – str. 17, **31**, 152
- » *Zemsta* Aleksander Fredro – str. **172**

WSTĘP

Obecnie obowiązujący tryb nauczania języka polskiego wymaga nie tylko znajomości treści lektur szkolnych, ale także poszukiwania zależności, nawiązań i punktów wspólnych pomiędzy nimi. Pierwsza część ustnego egzaminu maturalnego z języka polskiego opiera się na zbudowaniu wypowiedzi na temat lektury obowiązkowej, której częścią jest **przywołanie wybranych kontekstów**. W większości będą to konteksty literackie. Aby móc je przywołać, konieczne jest poznanie i zapamiętanie **najważniejszych motywów występujących się w lekturach szkolnych**.

Ta wiedza pomoże spojrzeć całościowo nie tylko na listę lektur, ale także na literaturę po prostu. Żaden utwór literacki nie funkcjonuje bez powiązań z innymi dziełami, wydarzeniami historycznymi lub biografią autora. Dostrzeganie punktów wspólnych, motywów, toposów i kontekstów pozwoli zdać maturę z języka polskiego na 100%! Zacznijmy jednak od podstawowych informacji...

Czym są motyw i topos?

Motyw – najmniejsza dająca się wyodrębnić część konstrukcyjna świata przedstawionego w utworze. Może to być zdarzenie, przedmiot, sytuacja lub postać. Wyróżnia się **motywy statyczne** (w opisach, w tle wydarzeń) oraz **motywy dynamiczne** (rozwijające zdarzenia w czasie, zmieniające, przekształcające je).

Każdy motyw ma charakter mniej lub bardziej konwencjonalny, odwołuje się do innych dzieł znaczących w tradycji literackiej (motyw lotu, motyw ruin, motyw domu, motyw milczenia itp.). Dzięki tej powtarzalności motywów można grupować utwory literackie według kryterium powtarzających się w nich motywów – np. utwory z motywem dziecka, utwory z motywem wody itp.

W niektórych gatunkach literackich lub okresach literackich ważną rolę odgrywają tzw. **motywy wędrowne (obiegowe)**, np. motyw sielskiej wsi, motyw złej siostry, motyw nieszczęśliwej miłości itp. Bardzo często są to motywy dawne, wywodzące się nawet ze Starożytności lub o trudnym do określenia źródle, związane z kulturą ludową. Ich cechą charakterystyczną jest powracanie w różnych epokach i duża nośność znaczeniowa związana z szerokimi możliwościami reinterpretacji.

Szczególnym rodzajem motywu jest topos.

Topos – stały motyw, wątek, stereotyp wyobrażeniowy, zaczerpnięty najczęściej z mitologii, wierzeń lub podań, pojawiający się w różnych formach w dziełach literackich, świadczący o niezmienności kultury śródziemnomorskiej i będący wyrazem archetypicznych wzorców, tkwiących w zbiorowej podświadomości. Przykładem toposu może być Arkadia, symbolizująca krainę szczęścia. Toposy są przedstawieniami uogólnionymi, wyrażającymi pewną wizję i ocenę świata przez zestawienie na zasadzie antytezy (młodzieniec – starzec; miłość ziemską – miłość niebiańską) lub przez koncept interpretacyjny (świat jako teatr).

Przykłady toposów w literaturze

topos Arkadii	topos idealnego, sielankowego miejsca, raju na Ziemi, w którym ludzie żyją szczęśliwie, wolni od trosk i chorób, w bliskiej relacji z naturą, a praca jest zajęciem łatwym, satysfakcjonującym i przyjemnym; pochodzi z Antyku
topos <i>theatrum mundi</i> (łac. teatr świata)	topos świata, w którym ludzie są aktorami występującymi w wielkim przedstawieniu, jakim jest ludzkie życie, reżyserowanym przez Boga, który nadzoruje wszystkie wydarzenia i jako jedyny zna ich scenariusz; bardzo popularny w Renesansie i Baroku
topos <i>homo viator</i> (łac. podróżny)	topos człowieka, który podróżuje, wędruje w poszukiwaniu wiedzy i doświadczenia; pochodzi z Antyku
topos <i>ubi sunt</i> (łac. gdzie są)	topos przemijalności wszystkiego na świecie, podkreślający nietrwałość ludzkiego życia i wszystkich rzeczy materialnych; pochodzi ze Średniowiecza

W przeciwieństwie do motywu wędrownego, **topos jest przedstawieniem bardzo trwałym, niepodlegającym zmianom i reinterpretacjom**. Ta cecha wynika z faktu, że jest on związany z teorią archetypów, czyli praworców przechowywanych od wieków w ludzkiej podświadomości, które są stałe i niezmiennie.

Co to jest kontekst?

Zgodnie z wymaganiami maturalnymi należy umieć **wyszukiwać konteksty dla danego utworu i swobodnie nimi operować**. Będą one potrzebne **zarówno na maturze pisemnej, jak i ustnej**. Dużo łatwiej to zrozumieć i zrobić, wiedząc, czym dokładnie jest kontekst.

Kontekst – to odwołanie się do innego utworu poruszającego ten sam temat lub motyw. Odwołanie może przedstawiać go tak samo lub zupełnie inaczej.

Najłatwiej to wyjaśnić na przykładzie.

W *Pieśni o Rolandzie* pojawia się motyw rycerza. Kontekstami, w jakich przedstawiony jest motyw rycerza, mogą być:

- » *Potop* H. Sienkiewicza – rycerzem jest Kmicic, obserwujemy jego przemianę z warchoła i awanturnika w patriotę i bohatera, czyli człowieka w pełni reprezentującego wzorzec rycerza (przemiana wewnętrzna) – **kontekst literacki**
- » *Konrad Wallenrod* A. Mickiewicza – rycerzem jest Wallenrod, który początkowo jest honorowym rycerzem, ale łamie kodeks rycerski, decydując się na walkę z Zakonem Krzyżackim podstępem i zdradą (też przemiana wewnętrzna, ale w odwrotną stronę niż u Sienkiewicza) – **kontekst literacki**
- » Legenda o Królu Arturze i rycerzach Okrągłego Stołu – Król Artur jest wzorem rycerza (brak przemiany wewnętrznej, postać jednoznacznie pozytywna) – **kontekst literacki/kulturowy**
- » Zawisza Czarny – realnie istniejący średniowieczny rycerz, który był tak godny zaufania i słowny, że historia uwieczniła go w przysłowiu „polegać na kimś jak na Zawiszy” – **kontekst biograficzny/histeryczny**.

W ten sposób można dobierać kolejne konteksty, poszukując następnych wizerunków rycerzy w literaturze, kulturze i sztuce oraz postaci sławnych rycerzy w historii.

Najłatwiej sięgać do kontekstów literackich, ale jest ich wiele rodzajów i można swobodnie odwoływać się do wszystkich. Dzięki temu wypowiedź czy wypracowanie maturalne staną się ciekawsze.

MOTYW

PRZEMIJANIE

Człowiek od zawsze rozważa kwestię przemijania siebie samego i wszystkiego, co go otacza. Tym tematem zajmują się filozofia, religia, sztuka, a także rzecz jasna literatura. Twórcy starają się **ustalić, jaka powinna być prawidłowa postawa człowieka jako istoty przemijającej wobec świata**, a także co w nietrwałym świecie jest warte uwagi, wysiłków, starań i czy w ogóle istnieje coś takiego. Szukają też odpowiedzi na pytanie, **gdzie szukać nieprzemijających wartości**, na których można się w życiu oprzeć.

Temat ten pojawiał się stale w literaturze od Starożytności do Współczesności, ale szczególnie ważne miejsce miał w **epokach teocentrycznych**, w których skupiano się na relacji człowieka z Bogiem i kontraście między życiem doczesnym a życiem wiecznym – takich jak Średniowiecze i Barok. Przez całą literaturę świata przewija się odwieczny topos **vanitas vanitatis**. Ratunku przed przemianami, przed poczuciem własnej marności szukano **w Bogu, w wierze, ale także w ludzkiej pamięci**, sprawiającej, że to, co odejdzie, nie zostanie zapomniane.

Motyw przemijania w różnych lekturach

przemijanie świata i człowieka

» Księga Koheleta

pamięć o tym, co przeminęło

» *Miejsce* Andrzeja Stasiuka

Vanitas vanitatis – „marność nad marnościami [i wszystko marność]”; nazwa toposu opiera się na cytacie z biblijnej Księgi Koheleta. Mówi on o tym, że wszystkie wartości w świecie doczesnym są przemijające i nietrwałe, nie należy więc przywiązywać do nich wagi, a jedyną kwestią ważną dla człowieka powinno być zbawienie i miłość do Boga.

MOTYW

PRZEMIJANIE ŚWIATA I CZŁOWIEKA

► Księga Koheleta

Kohelet to nie imię własne, lecz **określenie mędrca przemawiającego w zgromadzeniu**. Księga ta powstała około III wieku p.n.e., inaczej zwana jest Księgą Eklezjasty. Autor zastanawia się tu nad sensem życia, nad istotą ludzkiej egzystencji. Dowodzi, że **wszystko na Ziemi jest marnością, a ludzkie życie przemija błyskawicznie**, jest tylko mgniemieniem wobec nieskończoności bytu (*marność nad marnościami i wszystko marność*). Ludzie rodzą się i umierają, pokolenie następuje po pokoleniu, a Ziemia trwa po wszystkie czasy. Słońce wschodzi i zachodzi, wiatr wieje, rzeki płyną do morza. **Porządek natury nie ulega zmianom**. Nawet jeśli człowiekowi wydaje się, że dostrzega coś nowego, okazuje się, że istniało to już przed nim. Życie zaś jest ulotne, podobnie jak pamięć o zmarłych. Mądrość i wiedza, których człowiek pożąda, również nie są wiele warte, bo **mądrość przyczynia się do zmartwień, a wiedza przysparza cierpienia**. Całe ludzkie życie okazuje się więc marnością i pogonią za wiatrem, każdy człowiek jest jednakowo grzeszny – **zarówno mędrzec, jak i głupiec umierają** i odchodzą po

śmierci w zapomnienie. Na koniec Kohelet kolejny raz powtarza, że *wszystko marność i pogoń za wiatrem*. Dzieje się tak, bowiem w obliczu Boga wszystkie doczesne wartości stają się nic nieznaczącymi drobiazgami, za którymi nie warto się oglądać: *to marność nad marnościami i wszystko marność (vanitas vanitatum et omnia vanitas)*.

► **Miejsce Andrzeja Stasiuka**

Opowiadanie *Miejsce* poświęcone jest **zagadnieniu ludzkiej pamięci i rekonstrukcji przeszłości w zmieniającej się rzeczywistości**. Centralnym punktem wydarzeń jest dwustuletnia drewniana cerkiew, a raczej miejsce, w którym kiedyś stała, i związane z nią wspomnienia – sama cerkiew bowiem została przeniesiona do muzeum, by ocalić ją przed zniszczeniem. Pozostał tylko prostokąt nagiej ziemi i to właśnie on ożywia wyobraźnię narratora. Cerkiew była kiedyś centrum życia religijnego wsi w Beskidzie Niskim, zamieszkanym przez społeczność Łemków od XV wieku do lat 1945–1947, kiedy komunistyczne władze wysiedliły większość ludności łemkowskiej do Ukrainy lub do zachodniej i północnej części Polski. Z tych powodów **wieś, w której stała cerkiew, w czasie akcji opowiadania już nie istnieje**, wokół rozciągają się lasy, okolica jest bezludna, odwiedzają te rejony jedynie turyści. To wszystko nie zmienia jednak faktu, że **historia tego miejsca żyje w pamięci ludzi, którzy kiedyś tam mieszkali**. Starszy, sparaliżowany mężczyzna, przywieziony przez rodzinę, opowiada o wsi tak, jakby nadal istniała. Również dla modlących się w zniszczonej cerkwi kobiet jej stan nie ma znaczenia, ważne są ich odczucia, wspomnienia, pamięć minionych czasów. Cerkiew jako budowla popadła w ruinę jak każdy porzucony budynek, ale **czas może zniszczyć tylko materialne obiekty, nie jest zaś w stanie wymazać dwustu lat historii z ludzkich umysłów**. Ona pozostaje, związana z miejscem, którego dotyczy, nawet jeśli w tym miejscu nie ma już nic materialnego, stworzonego ręką człowieka.

Krótkie opracowanie lektury

- » **Tytuł:** *Miejsce*
- » **Autor:** Andrzej Stasiuk (ur. 1960)
- » **Epoka:** Współczesność
- » **Rodzaj i gatunek literacki:** opowiadanie
- » **Czas i miejsce akcji:** plan współczesny – lata 90. XX wieku, teren nieistniejącej wsi łemkowskiej w Beskidzie Niskim; retrospekcje – od XVIII wieku do przesiedleń mieszkańców po II wojnie światowej i powroty niektórych z nich w latach późniejszych

Tytuł i temat utworu

Tytuł opowiadania nawiązuje do przedstawionej w nim sytuacji – **narrator znajduje się w miejscu, gdzie kiedyś stała prawosławna cerkiew, ale już jej nie ma**. Tym samym czytelnik może domyślać się, że w tekście będzie mowa o **historii tego miejsca**, a być może także o jego teraźniejszości. Narrator **przedstawia historię cerkwi, która stała kiedyś we wsi zamieszkaną przez Łemków**. Ludność została przesiedlona po wojnie, **obecnie wieś nie istnieje, a cerkiew została zabrana do muzeum** jako zabytek, aby nie uległa całkowitemu zniszczeniu. Jednak zniknięcie fizycznych budynków nie likwiduje przeszłości, gdyż ta **trwa w pamięci ludzi**. Narrator wspomina dawnych mieszkańców wsi, którym po wielu latach pozwolono odwiedzić rodzinne strony – zachowują się oni tak, jakby przeszłość wciąż istniała wokół nich. Można zniszczyć fizyczne obiekty, ale nie można zniszczyć ludzkiej pamięci, a przez to nie można zniszczyć historii, tradycji i tożsamości. Opowiadanie mówi więc o specyfice **ludzkiej pamięci**,

która przechowuje nienaruszoną przeszłość i pozwala zachować prawdę o niej, nawet wtedy, kiedy w terażniejszości wszystko ulega zmianie.

Bohaterowie

- » **Andrzej** – bohater-narrator, rozmawia z nieznanym podróżnikiem, stojąc w miejscu, gdzie stała prawosławna cerkiew, obecnie w całości przeniesiona przez naukowców do muzeum. Wykształcony, wrażliwy, z bogatą wyobraźnią, zna historię regionu, bywał tutaj już wcześniej.
- » **Turysta** – robi zdjęcia pustego miejsca pozostałego po cerkwi, pyta o nią Andrzeja, ale nie sprawia wrażenia głębiej zainteresowanego tematem.

Streszczenie

Przy prostokacie gołej, nieporośniętej żadną roślinnością ziemi otoczonej lasem spotykają się dwaj mężczyźni – Andrzej (narrator) i turysta. Dawniej stała tutaj dwustuletnia drewniana cerkiew, ale po przesiedleniu okolicznej ludności łemkowskiej po II wojnie światowej została opuszczona i zaczęła popadać w ruinę. Zainterесowali się nią naukowcy i przenieśli ją w całości do muzeum, gdzie zamierzają ją odrestaurować i udostępnić do oglądania.

Andrzej zna doskonale te okolice, bywał dawniej w cerkwi, pamięta jej wygląd. Stojąc na pozostałym po niej pustym miejscu, wyobraża sobie pracę budowniczych, którzy wznosili ją dwieście lat temu (dokładna data budowy nie jest znana) – wyrąb drzew, transport drewna wozami konnymi, przygotowywanie i montowanie elementów konstrukcyjnych. Wspomina współczesne wydarzenia, których był świadkiem – powroty starych ludzi, wysiedlonych stąd przez władze komunistyczne pięćdziesiąt lat temu. Przychodzili oni do zrujnowanej już wtedy cerkwi i modlili się, mimo że nie było podłogi, drzewiczki z tabernakulum wyrwano, ołtarz przekrzywił się, a w ikonostasie⁴ brakowało głównych ikon, pozostałe zaś poczerniały ze starości. To wszystko nie miało jednak dla nich znaczenia.

Andrzej rozmyśla o związku cerkwi z historią, o jej miejscu w pamięci ludzi, którzy kiedyś mieszkali wokół i przychodzili do niej na msze. Obecnie nie ma już ani cerkwi, ani wsi – jednak żyją one wciąż w ludzkich myślach. Jeden ze starszych ludzi przyjeżdżających tu po latach opowiadał o wsi i jej mieszkańcach tak, jakby cały czas istniała, mimo że rodzina wiozła go przez opustoszałą okolicę. Narrator stwierdza więc, że miejsca nie można przenieść. Miejsce nie ma wymiarów. Jest punktem i nieuchwytną przestrzenią. Dlatego wciąż nie ma pewności, czy rzeczywiście ją zabrano – zniknął bowiem budynek, ale wydarzenia, wspomnienia i związana z nią historia nie przeniosły się razem z nim, lecz pozostały tutaj, gdzie obecnie znajduje się tylko prostokąt nagiej ziemi. Dlatego kiedy turysta pyta, gdzie było wejście, Andrzej odpowiada mu w czasie terażniejszym: *Tu. Stoi pan na progę.*

Opuszczona cerkiew w wysiedlonej wsi łemkowskiej Królik Wołoski

Zeskanuj kod
i przeczytaj
streszczenie
szczegółowe

Motyw przemijania w innych lekturach

Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią

Mistrz Polikarp rozmawia ze Śmiercią, która przedstawia mu znikomość i nieważność wszystkich ziemskich spraw w obliczu śmierci, która traktuje tak samo wszystkich, niezależnie, kim byli na Ziemi.

⁴ *Ikonostas* – ściana pokryta ikonami, która znajduje się w cerkwi prawosławnej, oddziela prezbiterium od naw. W jej centrum znajdują się drzwi, którymi wychodzi kapłan odprawiający mszę, a układ i tematyka ikon są ściśle określone.

Motyw przemijania w innych lekturach

Hamlet
William Szekspira

Sławny monolog Hamleta „Być albo nie być” dotyczący rozterek duchowych bohatera nad tym, jaką postawę przyjąć i jakimi wartościami się kierować w świecie pozbawionym wartości.

wiersze Mikołaja Sępa
Szarzyńskiego

Sonetki poświęcone wewnętrznemu rozdarciu człowieka, który z jednej strony pragnie zbawienia i życia wiecznego, a z drugiej jest cały czas kuszony przez nietwałe i grzeszne pokusy życia doczesnego – jedynym ratunkiem jest zwrócenie się do Boga z prośbą o pomoc.

Pan Tadeusz
Adama Mickiewicza

Soplicowo i Litwa przedstawione jako kraj lat dziecińczych, nieistniejący już, odchodzący w przeszłość, poddany nieuchronności przemijania, a przez to jeszcze piękniejszy i cenniejszy.

Sarah Bernhardt jako Hamlet (1899)

Helena Modrzejewska jako Ofelia w *Hamlecie* Szekspira (1867)

Czaszka z palącym się papierosem,
 Vincent van Gogh (1885–1886)

Danse macabre, Michael Wolgemu (1493)

MOTYW

RODZINA

Rodzina w jakiś sposób jest obecna w większości utworów literackich. Często jej **wpływ na bohatera** jest bardzo znaczący i tłumaczy jego życiową postawę lub wybory. **Warunki domowe (podobnie jak społeczne) oraz sposób wychowania kształtują osobowość człowieka**, jednakże jej nie determinują – każdy człowiek jest bowiem jednostką wyjątkową i niepowtarzalną. Rodzina tworzy tkankę społeczną i odzwierciedla charakter warstwy czy klasy, do której należy, co wykorzystywali powieściopisarze i dramatopisarze różnych epok.

Relacje rodzinne – zarówno bliższe, jak i dalsze – często bywają bardzo trudne i skomplikowane. Autorzy często poddają je analizie i refleksji. W pojęciu rodziny mieszczą się przede wszystkim matka i ojciec, a także dziadkowie, rodzeństwo oraz rodzinne tradycje, obyczaje, wyznawany system wartości i wreszcie wspomnienia z lat dzieciństwa i młodości – te dobre i te złe.

Ideał rodziny znajdziemy w Nowym Testamencie, a dokładnie w Ewangelii według św. Łukasza oraz Ewangelii według św. Mateusza, gdzie opisane jest m.in. dzieciństwo Jezusa, który wychowywał się w ubogiej, ale pełnej miłości rodzinie, którą stworzyli mu Józef z Maryją, przy czym oczywiście relacji między Synem Bożym a jego ziemskimi rodzicami nie można zaliczyć do typowych. **Obraz kochającej i wspierającej się w trudnych chwilach rodziny przenika z twórczości Jana Kochanowskiego**, a szczególnie z *Trenów*, w których z pomocą rozpaczającemu po stracie córki Janowi przychodzi zmarła matka, przynosząc mu pocieszenie i życiowe wskazówki. Idealny **obraz zgodnej i szczęśliwej rodziny, która ponad szczęście prywatne stawia dobro ojczyzny**, znajdujemy w *Powrocie posła* Juliana Ursyna Niemcewicza – to Podkomorstwo i trójka ich synów.

Motyw rodziny w literaturze bardzo często **wiąże się z motywem buntu młodych przeciw rodzicom** i egzekwowanym przez nich nakazom i zakazom. Przeciw woli rodziców i rodziny buntują się na przykład tytułowi bohaterowie dramatu *Romeo i Julia* Wiliama Szekspira – Julia, kochając Romea, nie chce wyjść za Parysa, jak życzą sobie jej rodzice. Natomiast w *Tangu* Sławomira Mrożka widzimy zupełne odwrócenie ról: **przeciw konwenansom moralno-obyczajowym buntuje się nie syn Artur, który broni tradycyjnych wartości, lecz jego rodzice – Eleonora i Stomil.**

Rodzina może zatem stanowić oparcie i bezpieczną przystań, jak również stać się źródłem cierpień i dylematów moralnych czy przestrzeń konfliktów. Zawsze jednak jest ważnym tłem życia bohaterów.

Macierzyństwo Stanisława Wyspiańskiego (1905) – obrazuje motyw matki i rodziny

Motyw rodziny w różnych lekturach

rodzina nowoczesna i postępową

- » rodzina wielopokoleniowa w *Tangu* Sławomira Mrożka
- » Młodziakowie, bohaterowie *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza
- » Hurleccy, bohaterowie *Ferdydurke* Witolda Gombrowicza

rodzina zakłamana i zdemoralizowana

- » Dulscy, bohaterowie tragifarsy *Moralność pani Dulskiej* Gabrieli Zapolskiej

rodzina szlachecka

- » Korczyńscy i Bohatyrowiczowie, bohaterowie powieści *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej

► rodzina wielopokoleniowa

w *Tangu* Sławomira Mrożka

Rodzina ukazana w *Tangu* Sławomira Mrożka składa się z rodziców – Eleonory i Stomila, syna – Artura, babki – Eugenii oraz brata babki i jednocześnie wuja Artura – Eugeniusza. Rodzina ta należy do warstwy **mieszczańskiej, inteligentkiej, o aspiracjach artystycznych**. Oprócz Artura wszyscy są **nietypowi i nowocześni**, kroczą w awangardzie społeczeństwa, negując wszelkie tradycyjne wartości i **zaprzeczając swoim zachowaniem tradycyjnej roli matki, ojca czy babci w rodzinie**. Hołdujący staremu porządkowi (na przekór rodzinie) Artur również stanowi zaprzeczenie tradycyjnej wizji syna. Dochodzi tutaj do konfliktu pokoleń, ale odwróconego: **starsi buntują się przeciw konwensom i obyczajom społecznym, zaś Artur buntuje się przeciwko buntowi rodziców**. Dom bohaterów stanowi zaprzeczenie porządku i ładu, Eleonora jako matka nie dba o rodzinę, zdradza męża, mąż zaś – ku oburzeniu syna – nie reaguje na jej zdradę. Stomil nie dba o swój wygląd, nie interesują go najbliżsi, pochłaniają jedynie go dziwaczne eksperymenty artystyczne oraz przekraczanie kolejnych granic absurdu. W życiu syna nie odgrywa ważnej roli, Artur uważa go za pozbawionego męskości błazna. Ta antimieszczańskość, ekstrawagancja i postępowość średniego pokolenia w kwestii obyczajowej swobody jest groteskowa i komiczna. Pozbawiony normalnego domu i rodzicielskiej troski Artur próbuje przywrócić w rodzinie moralność, ale mu się to nie udaje. Ginie zabity przez Edka, kochanka matki, którego sprowadził do domu ojciec. Śmieszny – a w gruncie rzeczy smutny – obraz przedstawia również **babka Eugenia, która naśladuje zachowanie nastolatków**, ubrana jest w suknię z trenem w jaskrawym kolorze, trampki i dżokejkę, uwielbia grać w karty, wyraża się wulgarnie i ulega fascynacji prostackim brutalem – Edkiem. Eugenia jest więc zaprzeczeniem tego wszystkiego, co powinna reprezentować jako przedstawicielka najstarszego pokolenia – dostojeństwa, mądrości życiowej, staroświeckich manier. Wnuk próbuje zmusić ją do odpowiedniego zachowania, ale mu się to nie udaje. Pozostaje niepoważna i wyzwolona z wszelkich norm i obyczajów do samego końca – do swojej śmierci.

Krótkie opracowanie lektury

znajdziesz na stronie 22.

Nic nie wskazuje na to, że rodzice Artura kochają się. Nikt z rodziny nie cieszy się, kiedy Artur ogłasza, że się żeni. Wszyscy starsi członkowie **hołdują ideałom nieskrępowanej wolności od tradycyjnych norm moralnych i etycznych oraz wzajemnej tolerancji**. Jednak taka postawa nie przynosi nikomu szczęścia. **Brak ładu moralnego (z którym doskonale harmonizuje bałagan panujący w domu) zniszczył więzi rodzinne**. Obojętność zastąpiła emocje. Artur próbujący „naprawić” swoją rodzinę ponosi klęskę. Nawet jego śmierć nie jest dla matki wstrząsem emocjonalnym. Bylejakość i moralna destrukcja zabiła w tej rodzinie miłość. W dramacie ukazany jest smutny obraz rodziny po rewolucji.

▶ **Młodziakowie**

bohaterowie *Ferdynanda* Witolda Gombrowicza

W *Ferdynandzie* Witolda Gombrowicza widzimy **rodzinę Młodziaków** – podobnie jak w *Tangu* Sławomira Mrożka – **inteligentną, nowoczesną, liberalną**. To rodzina zamożna. Ojciec, Wiktor, jest inżynierem-urbanistą, obytym Europejczykiem, matka Joanna zaś to osoba udzielająca się społecznie (dom prowadzi służąca, choć pani domu nie pracuje zawodowo), utożsamiająca nowoczesność i postępowość z młodością (zachowuje się jak koleżanka córki). Oboje hołdują swobodzie obyczajowej, z **pobłażaniem odnosząc się do tradycji, konserwatyzmu i historii**. Ich dorastająca córka Zuta uprawia sport i prowadzi bogate życie towarzyskie. Rodzice **wychowują ją w pogardzie dla konwensów**, takich jak na przykład szacunek dla starszych, i **zachęcają do przełamywania stereotypów**, uważając, że w ten sposób podążają za duchem czasu. (*Zuta, jeżeli chcesz mieć dziecko nieślubne, bardzo proszę! A cóż w tym złego! Kult dziewictwa usta!* – zwraca się do córki ojciec). W domu panuje kult sportu, młodości, hedonizmu, wymuszonej naturalności, postępu oraz racjonalizmu. Mieszkanie jest czyste, zadbane, jasne, praktyczne i pozbawione wszelkich cech sentymentalizmu czy intymności. Zuta jest arogancka i bezceremonialna w zachowaniu oraz słowach. Rodzice nie stawiają jej granic ani wymagań. Jednak – jak się później okazuje – manifestowana przez Młodziaków postawa jest tylko **pozą, snobizmem, maską zakładaną dla odegrania roli nowoczesnej i postępowej rodziny**. Po prowokatorskiej akcji Józia (mieszkającego u Młodziaków na stacji), kiedy odkrywają w pokoju córki gimnazjalistę Kopyrdę oraz starego profesora Pimkę, ukazuje się ich **prawdziwa twarz – drobnomieszczańska, zakłamana i konserwatywna**. Pozując i udając przed sobą nawzajem, nie zbudowali autentycznych więzi rodzinnych.

▶ **Hurleccy**

bohaterowie *Ferdynanda* Witolda Gombrowicza

Podobieństwa do rodziny Młodziaków można się doszukać też u **Hurleckich** – drugiej rodziny opisanej w *Ferdynandzie*. Składa się ona z wuja Konstantego, Cioci, Zygmunta i Zosi. Mieszkają w starym dworcu – Bolimowie, który być może stanowi groteskowe nawiązanie do Soplicowa z *Pana Tadeusza* (na ścianach wiszą stare portrety przodków). Styl życia mieszkańców Bolimowa zdecydowanie jednak różni się od stylu życia Sopliców. **Tutaj ziemiańskość walczy z nowoczesnością, tworząc sztuczną i dziwaczną atmosferę domu**. W posiadłości panują feudalne stosunki, służba i chłopci traktowani są przez Hurleckich z pogardą. Państwo żyją ponad stan, celebując wspólne rodzinne posiłki, podczas których prowadzą rozmowy i spory. Ciocia rozprawia o rodzinnych koligacjach i chorobach, zaś wuj Konstanty z nonszalancją stara się przekonać wszystkich o tym, że jest nowoczesny – nie ziemiański. **Wzajemne relacje cechuje infantylność (w czym wyróżnia się Ciocia, która wszystkich traktuje jak dzieci i częstuje cukierkami), skostnienie i brak empatii** (członkowie rodziny rozmawiają ze sobą, ale tak naprawdę nie słuchają się nawzajem). Syn Zygmunt jest hulaką i kobieciarzem, Zosia natomiast

**Krótkie
opracowanie
lektury**

znajdziesz na
stronie 139.

jest bezwolną, apatyczną i chorowitą „panienką z dobrego domu”. Hurleccy podobnie jak Młodzikowie nie wytrzymują konfrontacji z trudną sytuacją (wywołaną przez Miętusa). W tym przypadku również opadają maski, **znikają pozy, ukazując hipokryzję i obłudę członków rodziny**. Utwór Gombrowicza w znakomity sposób ukazuje wpływ najbliższego otoczenia, a więc rodziny, na zachowanie i charakter jednostki.

► Dulscy

bohaterowie tragifarsy *Moralność pani Dulskiej* Gabrieli Zapolskiej

Zajrzyj do lektury z opracowaniem!

Bardzo znaną literacką rodziną są Dulscy. To rodzina mieszczańska (akcja toczy się prawdopodobnie we Lwowie na początku XX wieku), w której dominuje **apodyktyczna, despotyczna matka** – Aniela Dulska, właścicielka kamienicy. To ona rządzi w domu – dba o finanse rodziny (jest przy tym bardzo skąpa), narzuca wszystkim swoją wolę, krzykiem wymusza posłuch, a przede wszystkim – dokłada wszelkich starań, by na zewnątrz rodzina prezentowała się idealnie. Jest to jednak tylko pozór. Tak naprawdę **Dulscy nie są ze sobą szczęśliwi, dom nie jest ostoją spokoju i bezpieczeństwa, nikt w nim nie czuje się dobrze**, a hipokryzja matki źle wpływa na dzieci. Pani Dulska ma przede wszystkim kłopoty z synem – najstarsze z jej dzieci, **Zbyszko, buntuje się przeciwko matce i jej mieszczańskiej mentalności**. Młodzieniec włóczy się nocami po kawiarniach, zabawiając się w nie najlepszym towarzystwie. Jest rozrzutny i lekkomyślny. Matka, chcąc go zatrzymać w domu, przemyka oko na jego niestosowne zachowanie wobec służącej Hanki. W końcu Zbyszkowi udaje się uwieść dziewczynę. Kiedy okazuje się, że Hanka jest w ciąży, Dulska chce wyrzucić ją na bruk. Wówczas Zbyszko – na złość matce – oznajmia, że chce się z Hanką ożenić. Cała ta sytuacja pokazuje, jak niewiele w tej rodzinie znaczy odpowiedzialność i szacunek dla drugiego człowieka. **Dulska ostatecznie pozbywa się Hanki, płacąc jej za milczenie, kto jest ojcem jej dziecka**, zaś Zbyszko godzi się na tę sytuację, bo tak jest mu wygodniej. Nie znajduje w sobie odwagi ani uczciwości, by przeciwstawić się **kołtuństwu, obłudzie i podwójnej moralności**, w której został wychowany. Pozostaje nieodrodnym synem swojej matki. Podobny charakter ma **Hesia, jedna z dorastających córek Dulskich**. Dziewczynie imponuje tryb życia brata, rwie się do świata, **interesują ją sprawy damsko-męskie, jest bezczelna, pewna siebie, cyniczna, sprytna i bystra**. Rozumie, co dzieje się w domu, i zawczasu przewiduje, jakie to będzie miało wpływ na jej przyszłe losy (bywanie w świecie i zamążpójście). Jej przeciwieństwem jest **Mela – spokojna, cicha, chorowita i naiwna**. Jako jedyna okazuje Hance współczucie i szczerze chce jej pomóc. Jest przytłoczona atmosferą panującą w domu, ale nie ma możliwości ani siły się jej przeciwstawić. W przeciwieństwie do Hesi nie rozumie podwójnych standardów panujących w domu. Postacią drugoplanową jest Felicjan Dulski, mąż i ojciec rodziny. To osoba cicha, bierna, całkowicie podporządkowana żonie. Jego celem jest tylko święty spokój. Nie bierze udziału w wychowaniu dzieci, nie stara się przeciwstawić destrukcyjnemu wpływowi żony na całą rodzinę.

Moralność pani Dulskiej ukazuje smutny obraz rodziny, w którym pazerność i zakłamanie matki oraz obojętność ojca niszczą charakter dzieci. Matka **uważa, że rodzinne brudy należy prać w czterech ścianach domu, tak, by nikt o tym nie wiedział**. To jej motto życiowe, które weszło do języka potocznego pod nazwą **dulszczyzny**. Za największe nieszczęście uważa skandal. Nie obchodzą ją uczucia dzieci i męża ani ciężka sytuacja służącej, która urodzi jej wnuka. Liczy się tylko to, co powiedzą ludzie. I wszystko wskazuje na to, że ten model życia powielą także Zbyszko i Hesia.

Dulszczyzna – synonim podwójnej moralności, zakłamania, fałszu i drobnomieszczańskiego zacofania.

MOTYW

RODZINA SZLACHECKA PRZYWIĄZANA DO TRADYCJI

► **Korczyńscy i Bohatyrowicze**bohaterowie powieści *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej

W powieści Elizy Orzeszkowej opisane są **różne polskie rodziny** wraz z ich radościami, troskami, problemami. Niektóre z nich są szczęśliwe, w innych tlą się konflikty i brakuje miłości. **Głową rodziny Korczyńskich jest Benedykt**, który majątek w Korczyni odziedziczył po ojcu. To człowiek przywiązany do tradycji i narodowej przeszłości, ma **poczucie odpowiedzialności za rodzinę i ojczystą ziemię**, którą bardzo kocha. W należącym do Korczyńskich lesie znajduje się wspólna mogiła powstańców styczniowych, wśród których jest jego najstarszy brat, Andrzej (drugi brat, Dominik, opuścił dom rodzinny, zruszczył się i zamieszkał w Rosji). **Emilia, żona Benedykta, nie podziela jego przywiązania do ojcowizny**. Tęskni do wielkiego świata, nie interesuje ją gospodarska krzątania, ucieka w świat francuskich romansów i próbuje zwrócić na siebie uwagę domowników wymyślonymi problemami zdrowotnymi. Nie stara się zrozumieć męża, którego z biegiem czasu przestała kochać, nie podejmuje żadnych obowiązków domowych, jest kapryśna, egoistyczna, pusta. **Benedykt jest samotny w małżeństwie**. W utrzymaniu domu i gospodarskich pracach pomaga mu kuzynka Marta, tak samo jak on przywiązana do rodzinnej ziemi. Jest **dobrym ojcem – mimo różnicy poglądów potrafi dojść do porozumienia ze swym synem Witoldem**, entuzjastą idei pozytywistycznych i demokratycznych, dążącym do zacieśnienia stosunków i współpracy między dworem a chłopami. Natomiast córka Benedykta i Emilii, Leonia, wdała się w matkę i wszystko wskazuje na to, że tak jak ona pędzić będzie puste salonowe życie.

W korczyńskim dworze mieszka rezydentka – Justyna Orzelska ze swoim starszym ojcem (zubożałym szlachcicem, człowiekiem niefrasobliwym, który roztrwonił majątek i przysporzył swojej nieżyjącej już żonie wiele zmartwień i przykrości). Justyna nie czuje się jednak dobrze na dworze, woli zapach pól i łąk, chętnie pomaga przy żniwach, nudzą ją salonowe rozmowy, razi wielkopańska sztuczność, jest piękną, skromną i naturalną dziewczyną. Kiedyś kochała się w Zigmuncie Korczyńskim, jednak jego matka, pani Andrzejowa, nie zaaprobowała tego związku. Podczas przechadzek nad Niemnem Justyna poznaje Jana Bohatyrowicza – młodego, przystojnego mężczyznę, człowieka prawego i uczciwego, pracującego na ziemi, którą kocha i szanuje. Jego stryj, Anzelm, był niegdyś przyjacielem Andrzeja Korczyńskiego, który zginął w powstaniu (później Bohatyrowiczowie i Korczyńscy poróżnili się). **Bohatyrowiczowie w swoim zaścianku żyją ubogo, lecz szczęśliwie i spokojnie, wspierając się wzajemnie i szanując**.

Justyna i Jan wyznają podobne wartości, porzucają stanowe przesady (ona pochodzi ze szlachty dworskiej, on – ze schłopiastej szlachty zaściankowej) i pragną żyć uczciwie, z pracy własnych rąk, w poszanowaniu tradycji i przeszłości, której symbolem jest wspólna powstańcza mogiła w lesie, gdzie obok Andrzeja Korczyńskiego spoczywa Jerzy Bohatyrowicz, ojciec młodego Jana.

W Osowcach mieszka inna rodzina: szwagierka Benedykta, wdowa po jego bracie – pani Andrzejowa Korczyńska, wraz z ukochanym jedynakiem, Zygmuntem (niegdyś ukochanym Justyny) oraz jego żoną Klotyldą. Starsza pani Korczyńska pieczołowicie pielęgnuje w domu pamięć o mężu-powstańcu. Nadal nosi po nim żalobę. **Bardzo kochała swojego męża i podzielała jego ideały**. Tworzyli zgodne, szanujące się małżeństwo. Po tragicznej śmierci Andrzeja nie wyszła powtórnie za mąż i skupiła się na wychowaniu syna. Zygmunt jednak lekceważy sprawy narodowe, raniąc boleśnie serce matki. Jest kosmopolitą zafascynowanym wielkim światem i używającym życia. Ani wartości, za które oddał życie ojciec, ani rodzinny majątek nie mają dla niego żadnego znaczenia – liczy się tylko wygodne, bez troskie życie. Najchętniej sprzedałby Osowce i wyjechałby za granicę. Pani Andrzejowa po śmierci

Zajrzyj do lektury z opracowaniem!

męża przelała na syna całą swoją miłość, czułość i troskę, wpajając mu, że jest kimś wyjątkowym, co niestety wpłynęło na Zygmunta negatywnie – wyrósł na mężczyznę rozpieszczonego i nieszanującego nikogo i niczego: ani ojczyzny, ani uczuć matki, ani własnego ojca, którego nazwał nawet szaleńcem.

W powieści ukazana jest również szlachecka rodzina Kirłów, mieszkająca w Olszynie. Troska o utrzymanie rodziny oraz wszelkie sprawy gospodarcze spoczywają na barkach pani domu, **Kirłowej – dobrej żony i matki. Pan Kirło natomiast jest człowiekiem lekkomyślnym i niedbającym o swoich najbliższych.** Najczęściej przebywa poza domem, składając wizyty sąsiadom, zaniedbując żonę i dzieci. Adoruje skoncentrowaną na sobie, wiecznie zmęczoną Emilię Korczyńską. Zarówno pan Kirło, jak i pani Benedyktowa Korczyńska **nie kochają swoich współmałżonków, pozostawiając na ich barkach wszelkie codzienne domowe kłopoty i troski.**

Rodziny opisane w *Nad Niemnem* są różne. Można jednak dostrzec pewną prawidłowość: jednostki wartościowe to ludzie zakorzenieni na rodzimej ziemi, dla których sens życia stanowi praca na niej. Szacunek dla tradycyjnych wartości, pamięć o przeszłości i umiowanie ziemi ojczystej kształtują charakter człowieka, stają się dla niego odniesieniem w życiu, a proces ten odbywa się właśnie w rodzinie. Starsze pokolenie przekazuje młodemu te wartości, które powinny przetrwać w narodzie. To one budują tożsamość człowieka i poczucie własnej wartości. W *Nad Niemnem* ukazany został **obraz społeczeństwa polskiego w drugiej połowie XIX wieku właśnie poprzez pryzmat rodzin – szlacheckich i chłopskiej.** Widać tu, że szczęście i charakter człowieka w dużej mierze zależą od relacji panujących w domu, od miłości i wzajemnego zrozumienia małżonków, ich poświęcenia dla najbliższych, od mądrej odpowiedzialności za dzieci, dom oraz od pamięci o minionych pokoleniach.

Bohatyrowiczowie przy grobie protoplastów rodu – Jana i Cecylii (fotografia z lat 80. XIX w. pochodząca z kolekcji Elizy Orzeszkowej)

Motyw rodziny w innych lekturach

Mitologia	Dramatyczny los rodziny Edypa – według przepowiedni delfickiej Edyp, późniejszy król Teb, miał zabić własnego ojca (Lajosa) i poślubić własną matkę (Jokastę). Mimo iż rodzina robi wszystko, aby uniknąć przeznaczenia, przepowiednia spełniła się bez ich woli i wiedzy. Klątwa zaciążyła także na dzieciach Edypa i Jokasty – Eteoklesie, Polineksesie i Antygonie.
Pieśń świętojańska o sobótce Jana Kochanowskiego	Obraz szczęśliwej, kochającej się i żyjącej spokojnie rodziny ziemiańskiej, w której mąż jest dobrym gospodarzem, a żona wzorową gospodynią, dbającą o męża i dom, zaś młode pokolenie szanuje rodziców, wyznając ten sam system wartości.
Skąpiec Moliera	W rodzinie Harpagona między nim a jego dziećmi nie istnieją żadne więzi, ojciec żyje tylko dla pieniędzy, a dzieci chcą jak najszybciej wyrwać się z rodzinnego domu, w którym nie ma miłości.

Motyw rodziny w innych lekturach

Pan Tadeusz
Adama Mickiewicza

Szlachecki dworek w Soplicowie to dom, w którym *dostatek mieszka i porządek*, a szczególne miejsce zajmuje tutaj przekazywana z pokolenia na pokolenie tradycja. Tu każdy ma swoje miejsce i obowiązki. Tadeusz wraca do rodzinnego domu z radością i jest serdecznie witany przez domowników (do których należy też dalsza rodzina i służba). Rodzinę Sopliców łączą silne więzi: Sędzia wychowuje swojego bratanka, a kiedy dowiaduje się, że ksiądz Robak to jego brat, Jacek Soplica, płacze ze wzruszenia.

Nie-Boska komedia
Zygmunta Krasińskiego

Główny bohater, Hrabia Henryk, jest niespełnionym poetą, który nie dojrzał do roli ojca rodziny i opuszcza kochającą go żonę oraz małego synka, Orcia (żona z tego powodu traci zmysły i umiera w domu dla obłąkanych).

Przedwiośnie
Stefana Żeromskiego

Jadwiga i Seweryn Barykowie są małżeństwem bardziej z woli rodziców niż z miłości, ale kochają swego jedyne go syna, Cezarego, ponad wszystko i starają się zapewnić mu jak najlepsze warunki i start życiowy. Kiedy ojciec wyjeżdża na wojnę, matka – dotąd cicha i uległa mężowi – nie potrafi zapanować nad dorastającym, rozpieszczonym i lekkomyślnym jedynakiem. Po śmierci matki Cezary odnajduje ojca, ale i on wkrótce umiera. Młody chłopak zostaje sam.

Święta Rodzina, Gerard van Honthorst (1632)

Nowy członek rodziny, Carlton Alfred Smith (1875)

Rodzina Dariusza przed Aleksandrem Wielkim, Antonio de Pereda (1649)

Edyp przeklinający syna Polinejkesa, Henry Fuseli (1786)

Rodzina ciesząca się wieczornym chłodem, Kusumi Morikage (XVII wiek)

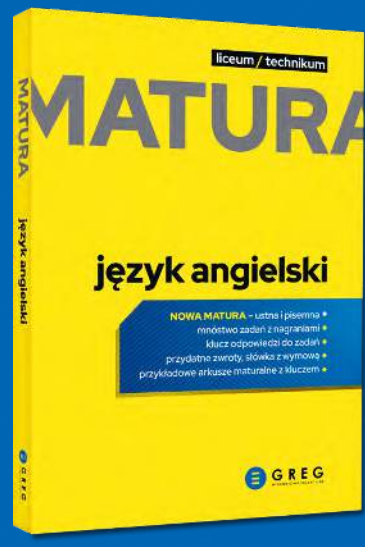
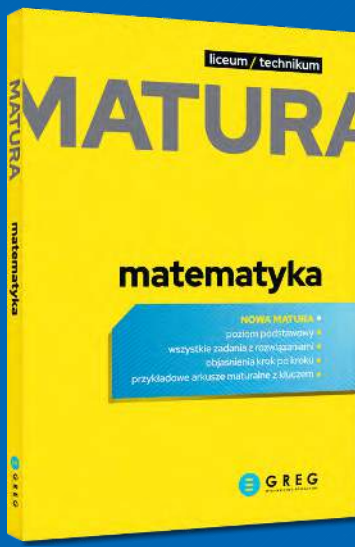
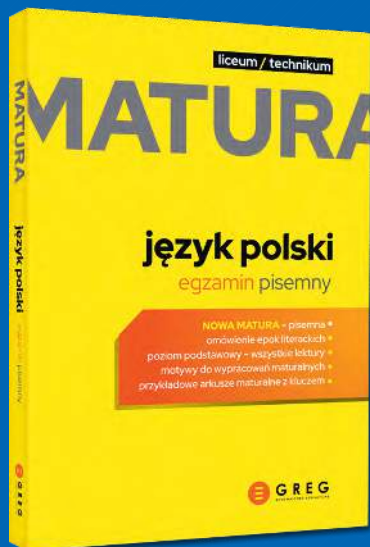
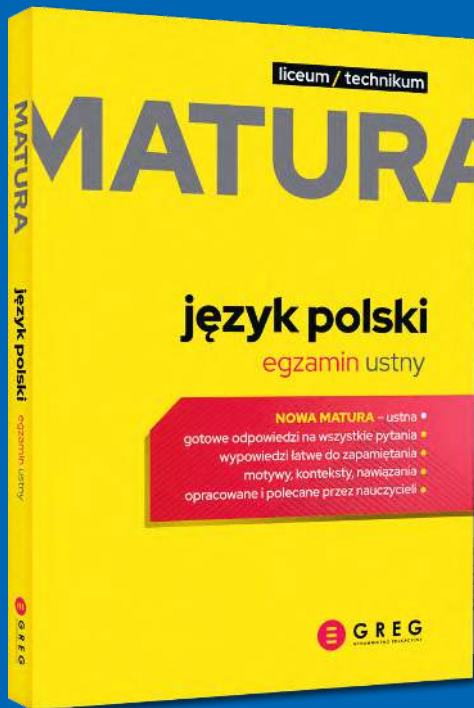

Święta Rodzina, Andrea del Sarto (ok. 1528)

Malujący artysta w otoczeniu swojej rodziny, Otto van Veen (1584)

NOWA MATURA 2023

**KUP PAKIET
I ZDAJ NA 100%!**

**NIE PANIKUJ –
z naszymi książkami
na pewno się uda!**

Pełnej oferty szukaj w najlepszych księgarniach i na www.greg.pl!

KOMPENDIUM

lektury i motywy

Kompendium – lektury i motywy to doskonała książka dla wszystkich uczniów szkół ponadpodstawowych! Zawiera **opracowania wszystkich lektur obowiązkowych** wymienionych w podstawie programowej, **ułożone według głównych motywów tematycznych**, jakie zostały w nich zawarte. Są tutaj takie motywy, jak **władza, bunt, wojna, miłość, rodzina** i wiele innych, którymi zgodnie ze szkolną praktyką uczeń powinien swobodnie operować podczas lekcji i przy pisaniu wypracowań. Rzecz jasna nie zapomniano o **streszczeniach, czasie i miejscu akcji**, omówieniu **tytułu i tematu, a także charakterystykach najważniejszych bohaterów**. To idealna książka do codziennej nauki!

Pewniak
na teście

lektury Grega. Zaufaj sprawdzonej marce!

Najnowsze wydania zawierają **odpowiedzi na pytania z podręczników i testów**.

Pełnej oferty szukaj w najlepszych księgarniach.

GREG
WYDAWNICTWO

Wydawnictwo GREG
ul. Klasztorna 2B ■ 31-979 Kraków
www.greg.pl

ISBN 978-83-8186-090-1

9 788381 860901